

Texelse imkers en de varroamijt: een bijzondere relatie

Marleen Boerjan

In 1984 bereikte de varroamijt de oostgrens van ons land en al snel bleek dat vrijwel alle volken besmet waren. De imkers op de Waddeneilanden wilden dit voorkomen en bevochten, met succes, een vervoersverbod. Twaalf jaar lang hebben de Texelse imkers de varroamijt buiten het eiland kunnen houden, totdat in mei 1996 de eerste mijten werden gevonden. Tijdens elke imkersbijeenkomst werd de vraag opnieuw gesteld: 'Wel of niet bestrijden?' In de eerste week van augustus bezocht ik een aantal imkers en op 5 september organiseerde de Texelse afdeling van de VBBN een varroasymposium om een antwoord te vinden op deze steeds weer gestelde vraag.

De Texelse bij

De afdeling telt 25 leden en daarnaast zijn er minstens acht imkers die geen lid zijn. Met elkaar hebben zij ongeveer 150 volken. Er is altijd al een grote saamhorigheid onder de imkers geweest, maar sinds enkele jaren is er meer structureel overleg vooral over de plaatsing van volken. Nog steeds geldt een vervoersverbod van bijen naar het eiland via een Algemene Plaatselijke Verordening. Om meer duidelijkheid te krijgen over het 'mellifera' karakter van de Texelse bij, hebben de imkers monsters van tien jonge bijen naar het Länderinstitut für Bienenkunde in Hohen Neuendorf (Duitsland) gestuurd. Uit het onderzoek is gebleken dat de Texelse bij nog veel kenmerken van het Noord-Europese mellifera ras heeft. Kenmerkend voor deze bij is het zwarte pantser, weinig beharing en de vleugeladering (*cubitaal index*).



Bijenkasten bij een borage veld

De Texelse imker

Het bijenseizoen begint eind april begin mei en eindigt eind september (start inwinteren). Begin mei omvat het broednest hoogstens vijf en in juli 15 ramen. In het algemeen imkert men met twee broedbakken en afhankelijk van de dracht met twee tot vier honing/broedbakken voor de honing.

Uit gesprekken bleek dat de imkers zo weinig mogelijk in de volken rommelen en de zwermen af laten vliegen. Ik kreeg de indruk dat de Aalster methode nauwelijks wordt toegepast. Rob Nolting bijvoorbeeld gebruikt de methode Snelgrove. De imkers zijn wars van bestrijdingsmiddelen. Ik kreeg de indruk dat deze houding voor vrijwel alle imkers geldt. De imkers die iets minder kritisch zijn gaan toch mee met de gedachte om zoveel mogelijk 'biologisch' te imkeren. De verklaring hiervoor is dat het goed aansluit bij het idee dat Texel voor de toerist een zo 'natuurlijk' mogelijke uitstraling moet hebben: de waddenproducten melk, yoghurt, kaas, wol, boter en schapenvlees doen het zeer goed. 'Natuurlijke' honing past uiteraard goed in dit rijtje.

Dracht

Texel is een waar imkersparadijs. Dit jaar was er voor het eerst 80 hectare borage en tien hectare phacelia. De phacelia is ingezaaid in braakliggende akkers maar ook aan randen van akkers, dit laatste in het kader van een natuurontwikkelingsproject 'Akkerrandbeheer'. Met de boeren werd besproken welke planten er ingezaaid zouden worden: phacelia, zonnebloem of een mengsel van wilde planten. Staatsbosbeheer heeft de laatste jaren veel aan het beheer van de heide gedaan met als gevolg dat deze dit jaar prachtig bloeide. Een bijzondere drachtplant is lamsoor. De Texelse bij heeft zich kennelijk goed aangepast aan de klimaat- en drachtomstandigheden op het eiland (laat voor- en najaar). Om een indruk te geven van de honingopbrengsten van een imker met tien volken het gemiddeld aantal ponden per volk: 1995: 28,0 - 1996: 47,5 - 1997: 60,0 - 1998: 100 (schatting tot nu toe).

Bijensterfte

Tot 1998 kenden de imkers nauwelijks voorjaarssterfte. Dit voorjaar was er plotseling een aanzienlijke sterfte. Bij een aantal imkers waren alle volken dood, bij anderen geen of slechts één. Uit een inventarisatie

onder 14 van de 25 imkers bleek dat 31 van de 113 volken dood waren. Eenentwintig van de 31 dode volken kwamen voor bij slechts vier imkers. Voor Texelse begrippen een ongekend hoge sterfte en de schrik zat er dus goed in. Wat was de oorzaak van deze sterfte?

In eerste instantie dacht men aan onjuist gebruik van bestrijdingsmiddelen op bloembollen. Onderzoek van bijenmonsters door de AID wees echter uit dat dit niet geval was. De Ambrosiushoeve vond een groot aantal varroamijten in de monsters en kwam tot de conclusie dat de sterfte door een zware besmetting veroorzaakt zou zijn.

De instelling van de imkers

De imkers verwachtten dat door het instellen van een vervoersverbod voor bijen de varroamijt hun eiland niet zou bereiken en dat het dus niet nodig was om zich echt in het varroaprobleem te verdiepen. Het gevolg van deze passieve houding was dat de mijt niet, maar de landelijke voorlichting over de bestrijding van de mijt wel aan het eiland voorbijging. Uit gesprekken met imkers bleek dat zij slechts globaal op hoogte van de bestrijdingsmethoden zijn. De voorlichting door de Ambrosiushoeve via het maandblad Bijen zou er op gericht zijn om de varroamijt met chemische middelen te bestrijden. En dat willen de Texelse imkers niet. De imkers hebben een bijzondere relatie met Geert en Siebe Lijftogt van de 'Stichting Imkerij Fortmond' en het aan deze stichting gelieerde 'Adviesbureau voor Ecologisch Bijenhouden'. De voorlichting over het varroamijtprobleem werd op het eiland door de heren Lijftogt verzorgd. De kennis die de Texelse imkers hebben is dus vooral gebaseerd op de wijze waarop de heren Lijftogt het probleem ervaren. Deze betrokkenheid van Geert en Siebe Lijftogt wordt zeer op prijs gesteld. Daarnaast zijn de heren Lijftogt er in geslaagd om subsidies van onder andere Natuur-

monumenten te krijgen voor het aanschaffen van 50 varroabodems (twee per imker). De bedoeling is dat de imkers regelmatig het aantal dode mijten op de bodems tellen en daarmee een indruk krijgen van het niveau van de besmetting van hun volken. Ik heb in De Cocksdorp een imker bezocht die regelmatig, in het najaar elke dag, de mijten telt. Al gedurende twee jaar telt hij 80-100 dode mijten per dag! Op de avond dat ik mee ging tellen, vonden we ongeveer 200 mijten per volk (we hebben twee volken bekeken). Ondanks dit hoge besmettingsniveau had hij dit voorjaar geen sterfte en floreren zijn bijenvolken. De tellingen vormen voor het 'Adviesbureau' de basis voor het advies dat gegeven wordt. Dit seizoen hebben de heren Lijftogt bijna alle imkers op het eiland drie maal bezocht. Tijdens het bezoek werd gekeken naar het aantal dode mijten op de bodemplank, de ontwikkeling en activiteit van het volk en de drachtomstandigheden (aantal verschillende drachtplanten). De heren Lijftogt propageren een 'biologische' bestrijdingswijze, zonder chemische middelen, en dat is nu juist wat de Texelse imkers aanspreekt. Dit alles gevoegd bij het beeld dat de imkers zich, naar aanleiding van de adviezen, hebben gevormd van de medewerkers van de Ambrosiushoeve, maakt duidelijk dat zij met veel aandacht luisteren naar de heren Lijftogt. De imkers blijven echter bij de eigen manier van imkeren en houden daarbij rekening met de specifieke omstandigheden op het eiland.

Varroasymposium

De voorjaarssterfte heeft de Texelse imkers wakker geschud en de vraag wel of niet bestrijden weer actueel gemaakt. Vooral toen het advies 'bestrijden' van de Ambrosiushoeve kwam. Want, onder leiding van de heren Lijftogt hadden de imkers nu eenmaal besloten de mijt niet te bestrijden, maar er voor te zorgen dat de volken een gevarieerde dracht zouden krijgen waardoor hun natuurlijke weerstand verhoogd zou worden.

De onderzoekers van de Ambrosiushoeve waren duidelijk in hun standpunt. Het aantal dode mijten van meer dan 100 per dag duidt op een zware besmetting en daarmee is het volk ten dode opgeschreven. Verrassing alom, want één ding is duidelijk: de Texelse bij mag niet verloren gaan. Chemische bestrijding is taboe en de darrenraatmethode kan evenmin toegepast worden omdat er dan regelmatig in de volken 'gerommeld' moet worden. Het bestuur van de VBBN-afdeling nam een wijs besluit: 'We organiseren een varroasymposium op Texel om de huidige inzichten over de bestrijding van deze mijt op een rijtje te



Bloeiende phacelia in een akkerrand

zetten'. Er kwamen 25 Texelse VBBN leden bijeen in 'De Slinger' bij Eco-mare. Het was een informatief symposium dat veel discussies opriep. Discussies die door niet-imker Teun de Wit, oud-manager van Philips, in goede banen werden geleid.

Persoonlijke impressie

Met veel plezier heb ik dit symposium bijgewoond. Na elke inleiding kwamen er veel vragen waaruit bleek dat de imkers erg geïnteresseerd waren. Het belangrijkste resultaat van dit symposium is, denk ik, dat de imkers nu weten dat er 'niet-chemische' methoden zijn om de varroamijt te bestrijden.

De eerste spreker was Geert Lijftogt, zijn verhaal is zo langzamerhand wel bekend en kan als volgt worden samengevat: 'Een bijenvolk heeft, om de varroamijt onder controle te houden, gedurende het gehele seizoen een gevarieerd voedselaanbod nodig. Dit betekent dat er in straal van circa 400 meter rondom de bijenkast een variatie aan drachtplanten moet zijn'. Geert en Siebe Lijftogt onderbouwen deze stelling met resultaten van eigen waarnemingen en veronderstellingen van buitenlandse onderzoekers. Alhoewel ik de stelling dat een bijenvolk zich goed zal ontwikkelen in een gevarieerde bijenweide onderschrijf, kreeg ik tijdens het aanhoren van Geert Lijftogts voordracht en zijn antwoorden op vragen toch een onplezierig gevoel. In de eerste plaats heb ik problemen met de bewering: 'wij hebben gelijk en de bijenteeltorganisaties propageren alleen chemische bestrijding'. Het is namelijk niet bewezen dat een bijenvolk in een gevarieerd drachtgebied resistent is tegen de varroamijt. In de tweede plaats streven ook de bijenteeltorganisaties een niet-chemische bestrijding van de varroamijt na. Dit laatste bleek duidelijk uit de bijdrage van Dick Vunderink. Bovendien: 'wanneer is het voedselaanbod gevarieerd genoeg?', 'hoe meet je dat en welk advies geef je aan de imker?' Op deze vraag kreeg ik van

Geert Lijftogt het volgende (samengevat) antwoord: 'Ja, met mijn imkergevoel kan ik zien dat het voedselaanbod rondom een kast wel of niet gevarieerd genoeg is. Bij mijn bezoeken aan de Texelse imkers heb ik geconstateerd dat het met die variatie wel goed zit. Er is dus geen reden tot bestrijding van de varroamijt'. Gelukkig was Hayo Velthuis, Rijks Universiteit van Utrecht, veel concreter. Hij hield een boeiend betoog over omstandigheden in het bijenvolk die de ontwikkeling van de varroamijtpopulatie kunnen beïnvloeden. Het voortplantingssucces van de varroamijt is afhankelijk van kleine temperatuursverschillen. De lagere temperatuur in een darrencel (33°C) ten opzichte van die in een werkstercel (34-35°C) heeft tot gevolg dat de mijt in een darrencel meer nakomelingen krijgt dan in een werkstercel.

Tijdens de voordracht van Hayo Velthuis merkte ik in de zaal een verandering van stemming. Langzamerhand drong het door dat ook factoren in de kast een rol spelen bij de ontwikkeling van de mijtenpopulatie. Dit werd bevestigd door de bijdrage van Johan Calis. Hij presenteerde resultaten van onderzoek in Vietnam en aan de Landbouwniversiteit over het instapgedrag van mijten in darren- en werksterbroed. Een darrencel blijkt voor de varroamijt 12 keer zo aantrekkelijk te zijn als een werkstercel. Daarnaast vertelde Johan Calis over de zeer goede ervaringen met de biotechnische bestrijdingsmethode op het imkersbedrijf dat hij samen met Willem-Jan Boot beheert.

De bijdrage van de voorzitter van de VBBN, Dick Vunderink, heeft er zeker toe geleid dat de Texelse imkers nu weten dat ze bij de VBBN terecht kunnen als het gaat om 'biologische' bestrijding van de mijt. Sterker nog, de VBBN zal voorstellen over het volgen van de relatie varroamijt en de Texelse bij van harte ondersteunen. De inleiders hebben duidelijk gemaakt dat de mijt wel degelijk met niet-chemische middelen bestreden kan worden. De vraag of de bestrijding met mierenzuur nu wel of niet een chemische is, werd ook door de laatste spreker Jan Trip niet beantwoord. Maar uit de grote belangstelling van de imkers voor Jan's mierenzuurverstuiver concludeer ik dat de bestrijding met mierenzuur bespreekbaar is geworden. Maar of mierenzuur nu hét bestrijdingsmiddel op Texel wordt is maar de vraag. Ik weet, dat het dit najaar nog niet of nauwelijks gebruikt is. We wachten in spanning het voorjaar van 1999 af, hoe groot zal dan de bijensterfte zijn? Ik hoop niet groot, want mij spreekt de manier van imkeren op Texel aan en ik vind een zwarte bij mooier dan een bij met een geel achterlijf.



Geert Lijftogt (l), Hayo Velthuis (midden) en Jan Trip (rechts)